

Tako resno še zveni Levstikova nejezikovna sodba o Koseskem v tem času, ko se pripravlja, da bo prvi in edini javno odklonil njegovo poezijo. Čez devet let bo v ta namen ubral čisto druge strune. To gradivo je pripravil za boj zoper Bleiweisa, ki mu ga usoda ali slovenska omejenost nista dali dobojevat. Začeto ogromno delo je ostalo napol končano in se je izgubilo v pesku. Prihodnje leto 1860. se izlije zadnja njegova napetost zaradi teh bojov v satirični pesmi „Slovensko slovetvo“¹³ in „Hicingrejeva novoletna noč 1860.“¹⁴, ki pa sta ostali prav tako v rokopisu, kakor gradivo zoper Bleiweisa in Koseskega. Tako se zaključi prvo veliko poglavje Levstikove literarne kritike s prisilnim molkom. Junaško poglavje je in še najbolj javno v vsem njegovem kritičnem delovanju.

Iz vsega obravnavanega Levstikovega dela neprestano udarja poglavitna njegova estetska misel o osrednjem smislu in najvišji dragocenosti pesniške tvornosti, ki bi se dala sestaviti iz tehle njegovih najpomembnejših formulacij: „kreposti in strasti... po redu in vzrokih narave spravljati v lepo soglasje in tako pripomoči naravi...“, „poznati vsako gubo v človeški duševnosti“, „čute človeškega srca s pomočjo domišljene in z lastno v sebi rojeno krepostjo zlivati v posodo človeškega jezika“, „misel s svojim duhom po svoji posebni lastnosti prav objeti“ in „srčni boj popisovati, strastem dajati pravi glas v usta“. Edina kontrola in kriterij temu stvarniškemu poslu je za Levstika velika stvarnica in pa glas notranje prirode: „Pevčevo delo mora biti zrcalo svojega časa, mora stati na vogelnem kamnu narodskega života“ — ne sme biti brez realnih življenjskih tal.

(Dalje prihodnjič.)

VELIKI GREH

RUDOLF KRESAL

Kdor stopi v njegovo sobo, prvi trenutek obstane. Obraz se mu zresni. Nekaj neskončno tihega in svečanega mu objame dušo. Gleda in stoji. Mir. Povsod mir. Molč. Po prstih se prestopi.

Tako stopajo v njegovo sobo redki obiskovalci. Sprejema jih tiho in skoro mrko.

Prazna je. Mračno so poslikane stene. Visoka starinska postelja. Štirje stoli. Miza. Divan. Vendar je prazna — kakor neobljudena cerkev.

Slik ni. Niti ene.

¹³ Zbr. sp. II., 82—85.

¹⁴ Zbr. sp. II., 89—94.

Sredi sobe stoji svetlobel kip. Sijoča valovita črta. Golo telo. Ženska v naravni velikosti.

Pred njo stoji Sadar. V roki ima dleto.

Sonce zahaja. Žarki padajo na plave Sadarjeve lase in na belo telo ženske. Leskeče se.

Sadar gleda. V oči se mu vpija vsa zlata marmorjeva belina. Dleto mu pade iz rok.

Kamen je njegov. A dleto je mrtvo. — Že pol leta.

V očeh je blaznost.

Stoji pred kipom — pred svojim spočetim grehom.

Nedovršen je. Kako nedovršen je.

Stoji in strmi nepremično vanj: ki bo neprenehoma delan in nikoli dodelan klical voljo *njegovih* rok.

Nikoli ne bo dodelan! Šepeče Sadar, stiska zobe kakor v strahu, da mu v kip ne sikne kletev. Vendar svojega pekla ne more skriti: obraz mu sika! V očeh je kletev.

Na ustnicah je molitev.

Ali prošnje v njej ni.

Sklanja se proti kipu. Vse telo mu drhti. Poljubil bi to ženo, ta *svoj* spočeti greh — a se boji, da bi svoje duše in žene z lastnim poljubom ne pogubil.

Ljubi.

Vse v njem je ljubezen.

Sklanja se k njej. V prsih joka.

Potem se mu prsti razklenejo kakor tigru kremplji, trepečejo.

Sklanja se vse niže, do tal. Telo se mu sloči. Pogled se mu izgublja v nič. — Kakor bi prežal na plen, se mu oči v trenutku zasvetijo. Gleda navzgor — v kip — a roka mu nekaj slepo išče po tleh.

Plen je njegov — — — je on.

Otipala je kladio in dleto. Pograbila vse skupaj. Prsti so objeli hladno orodje, ga krčevito stisnili v pesti.

Zravnal se je. Desnica je težka. Železo je v njej. Ostro in topo.

Dviga se.

Sadar!

Kako strmi! Iz oči mu gleda gad. V prsih rjove lev.

Sadar!

Samo kratek, silen zamah — in greh — ta v marmoru nedovršeni greh — živa vest sredi sobe, ki razsvetljuje ponoči mračne stene — njegova ljubica, žena z večnim smehljajem — bi bil razbit, raztreščen na tisoč kosov.

Kaj je? Ne udariš?

Velik je ta greh. Človek je. Ženska duša je. In potem — ne, ne udarim — bi bilo tisoč grehov. Vsaka najmanjša črepinja bi bila greh, rodila nov greh, v meni — meni — in lev bi rjovel, gad pikal — jaz — ON! — ubijal tisoč duš.

Ne. Ni zamahnil.

Zgrudil se je na stol.

Morda ga še dovršim. Nazaj, v delavnico ga popeljem, šepče.

Pest mu noče okameneti.

Tiho kolne njeno nepremagljivo voljo, ki ga je obsodila ob živem telesu v smrt in pekel.

Sonce je zašlo.

Nekaj časa vlada pusta svetloba. Zamolklo, jeklenosivo ozračje reže v dušo. Srce trepeče in hoče teme.

Mračí se.

Proti Sadarju se izteza dvoje belih rok. Zdi se, kakor da objemata.

Belo, vitko telo kipi pred njim proti stropu kakor živ plapolajoč bel plamen.

Kamen se oživlja.

Krasno oblikovana glava je malo sklonjena, kakor bi hotela nekaj prikriti. — A oči, o, oči so tako čudovito jasne in odprte — kakor prazne. — — Ničesar ni v njih? Ali je kaj?

Sadar?

Dà, to je ona. — Mirjana. —

Ženska.

Sadar strmi. Zamaknil se je. Mrak je velik. Kip pa je svetilnik. V Sadarjevih očeh je svetlo. Desna roka mu zdaj pa zdaj vztrepeče.

Ali je to ona?

Ženska?

Njena duša?

Kaj sem storil?

Vse tiho. Ni odgovora.

Nenadoma pa se strese. Plane s stola. Napravi korak proti kipu. Obstane.

Ustnice! Te ustnice? Ta nasmeh!

Počasi se bliža kipu. Strmi v njene ustnice.

Kje je tisti nasmeh, ki ga je hotel utelesiti v kameniti ženi? — Da bi bil kamen!

Kamen!

Ustnice so ostro rezane. Spodnja le za spoznanje debelejša od zgornje. Tenke so, kakor prosojne. Zdi se, da so mokre, da vabijo, pa vendar so kamen, prav kakor oči. Ničesar ni v njih — —. O, je: nekaj trpkega in krutega — vprašujočega — nekaj ljubečega in sovražnega.

Vse.

Pa je: Kamen! Živo meso.

*

Večer.

Zunaj tuli zima. Nocoj se bo razbesnela. Burja buta ob Sadarjevo okno.

Sadar sedi ob kosu sveče in strmi predse. Zunaj žvižga. Mraz je. Sadar se zavija v edini plašč, ki ga ima. Zdaj pa zdaj mu zašklepečejo zobje.

Tako poteka enaintrideseti december.

O, nocoj bo veselo, nocoj bo žalostno.

Potreboval bi zrcalo. Pa ga ni. Obleka je ponošena. In nocoj bo veselo:

Tam bo: Kamen! Živo meso.

Mirjana.

Sadar se je stresel po vsem telesu. S trdimi koraki obšel kip. Odložil plašč. Sleknel suknjič. Komolec je malo, prav malo raztrgan.

Sadar gleda, kakor bi zijal prepad vanj.

Šiva.

Zdaj pa zdaj zakolne. Zdaj pa zdaj se bolešno zamisli. Kdaj pa kdaj mu pogled uide na beli marmor.

Nič. Sama praznota. Le prazen, ničvreden kamen.

Čemu mora tja ...? Čemu ga vabijo — znanci, pikri do udarca!? Kaj sta njemu veselje in novoletna noč! In ljudje?

„ONA!“

Šiva. Črn je suknjič. Črn je sukanec, a razdrapanih nitk v komolcu ne more docela skriti. Obliva ga vročina. V okno buta burja. —

Zašil je.

Po sobi se širi vonj po bencinu. Ščetka drsi. Zdaj počasi, zdaj naglo. Šumi.

Sadarjev obraz obdaja molk. Nič.

Nocoj bo veselo.

Nocoj bo žalostno. —

Stopil je na prag in si mislil: „Opijem se“, pa je trdo zaloputnil vrata. Kozarci bodo zveneli. Oči se bodo smejale. Povsod bo pesem.

Mirjana. Kamen. — Živo meso.

Ah! Dà!

*

Sneg.

Prav, da pada sneg nocoj. Opolnoči bo vse belo.

Takrat bom na toplem. Kaj vriska v meni? Kaj me boli? Mislim kakor vsi: gledal bom v lesketu velikih lestencev blede in rožnate obraze, vesele in otožne oči, lovil vabeče poglede, poslušal zvonki smeh, razposajene misli, strmel v plesoče pare in v sanjajočega samotarja, ki bo na koncu mize sredi hrupne družbe sam.

Haha!

Obraz se mu je spačil. Ustnice so se mu nabrale v zbadljiv nasmeh. Divje je pogledal.

Grem!

Potem je spet vse splahnelo:

„Kako lepo pada sneg.“

Zjutraj? Dà, zjutraj se bom vračal domov. Prej ne pojdem. In takrat bo vse belo.

Ostra sapa mi bo v obraz zaganjala drobne, trde, zmrzle snežinke. V očeh me bo ščemelo. Utrujen bom.

Pijan.

Smrti zelen.

Počasi bom breedel po visokem snegu. Brez misli. Le s spomini.

Vem. O, vem, da mi bo kri ledenela o prvem svitu novega leta. In ona, ONA? bo šla pred menoj hladna in vesela. V črnem kožuhu, spremeljajoča me senca po belem snegu — spomin.

Kamen!

Moje misli so kakor cestne kocke v delavčevih rokah.

*

Zavil je krog vogala. Tla so bila zmerom bolj spolzka. Zavihal si je ovratnik in skril vanj brado.

Izpod klobuka gleda v večer dvoje mrzličnih oči.

Po cesti švigajo velike bele luči. Temo režejo v dolge meglenosvetle trakove, ki se izgubljajo v nizkem oblačnem nebu. Za njimi huškajo temne lise. Avtomobilske sirene trobijo venomer. Hiše rasto.

Mesto.

Moje mesto, je pomislil, in obšla ga je mirna, uspavajoča sladkost.

Ali zato, ker iz vsake hiše diši po kadilu? Sveti večer je. Ah, kadilo in sveti večer — kje je to?

Zastrmel se je v konec ceste.

Tam kipi kvišku vsa razsvetljena velika cerkev.

Tam je njegovo večno mesto, ki ga je nekoč v davnih dneh z drobnimi očesci ugledal kakor čudež in ki ga je pogoltnilo. Takrat bi ga moral povoziti tramvaj.

Tam je razsvetljeno mesto, ki uhaja v noč, trenutek, ko se oživljajo luči, vse drugo pa je kakor ugašajoča mračna sanja, polna skrivnosti, ko se ljudje premikajo in ko je čuti umirajoči trušč koles kakor begotni vpad zlohotnega nesoglasja v sozvočju rastoče pesmi noči z dušo, ki sprejema nastajajoči mir.

Tam je mesto.

Tam je mrtvašnica živih.

Nimam v žepu bomb. Res ne. Če gledam grdo, ne mislim nič hudega.

Nasmehnil se je, ker ga je pogledala mlada ženska. — Ozrla se je za njim. On za njo.

Čudno.

Ure bijó.

Bron je najprej tenko, potem brneče in zamolklo vsako tretjo sekundo presekal večer:

Osem.

Tedaj so se oglasili zvonovi.

Zakaj se oglašajo zvonovi, vsi zvonovi v vseh cerkvah ob osmih zvečer.

Enaintridesetega decembra zvečer ob osmih zvone vsako leto.

In je zdvomil.

Čemu zvone?

Kaj bijejo tako? — Potrkavajo.

Neubrano! Od trenutka do trenutka bolj bijoče.

Ne bodo se ujeli. Nikoli.

Obšla ga je čudna, nespametna misel: da v Moskvi, pravijo, zvonovi nič več tako lepo ne zvone kakor so pred trinajstimi leti.

Naj se poslove od starega leta. Pa naj zvone v novo. Čas se ne bo zmotil, ne ustavil.

Pogledal je svoje čevlje:

Ves blaten bom, ko pridem v dvorano.

*

In pot je dolga.

V njem se poraja Silvestrova noč.

Noč spominov. Noč veselja.

Novoletna norost.

Še vsa dolga in polna tihega dogajanja je bila pred njim. Srce mu je v zadušeni bolečini počasi krvavelo, nemirno utripalo v pričakovanju in se delalo prazno. Kaj bi pelo?

Nocoj bo veselo? Nocoj bo žalostno?

Na strehah se še taja sneg in kaplje trdo bijejo na obcestni tlak.

Jutri je prvega.

Ah, kaj, tako je leto za letom:

Soba, gospodinja, dekle — in ljudje. — Kamen.

Skrb in bolečina.

Pa je vse tako strahotno prazno.

Čemu ta ženska s tako piskavim glasom vrišči in maha s časopisi. Kaj se je v svetu zgodilo velikega?

Vse gre mimo.

Vsako novoletno jutro srečujem čudnega sodnika: —

Ali ne leži moje srce na mizi?

V blatu?

Tako je šel na ples —

(Dalje prihodnjič.)

U R A

B R A N K O R U D O L F

Ker vsak trenutek drug nam kaže obraz,
Oglej si vsakega, preden gre pot do brezdanja.
Poslušaj, kaj pravi ure svareči glas:
Bodoče ure so polne skrbi, pretekle polne kesanja.

Spomin je záme, spokorniku dam svoj pepel,
a vem, da je vedno neusmiljena sodba zavesti,
ko človek se vpraša začuden: Sem res živel?
Je moja bila ta žalost in slast do bolesti?

Veliko življenje močnejše je kakor smo mi.
Ljudje brez volje prenašajo težke okove
in vendar vsak svetel trenutek, ki davno že v večnosti spi,
zbudi se iznova, če naša duša ga zove.

Pozdravljena bodi, bolest, pozdravljen, morilec čas!
Šele zadnjo uro bom našel pot do ubranja.
Jaz ljubim nemir sekund, ko poslušam večnosti glas —
trenutek ti večno živi v nemili luči spoznanja.

sem in stopil večkrat po sobi. Ona je strmela v mizo, kakor bi nekam prisluškovala. Obrnil sem se in obstal pred oknom. Tišina, da se mi je vznemirilo srce. Potem se je za menoj nekaj zganilo. Stopinje, šelest obleke, tema. Sunkoma je zalila sobo in se zopet zredčila v modri svetlobi noči. Dvoje vročih rok me je privilo k žejnim ustnicam in odpahnilo vrata vriskajoči krvi. Molče sem odluščil svilen haljo, dvignil golo telo v naročje in ga položil na divan, da je zasijalo iz teme. Pokleknil sem k njej in mojim dlanem se je dobrikala sočna slast njenih prsi.

No, čas je, da sklenem. Ničesar posebnega nimam več omeniti, ti pa shrani te liste zase, kakor da so samo tvoji in kakor da niti njih vsebina ni več moja. Pozabljeno! Moje staro znanje drži in da bo držalo, sem vedel že tisto jutro, ko sem v sobi svoje prijateljice odprl oči in ogledoval prvi solnčni žarek, ki se je zlat pocedil po tleh. Tedaj sem nalašč pomislil, da se zdaj ob tej uri vozi nekdo s spočitim jutranjim vlakom proti našemu mestu. Nalašč sem pomislil to, toda v moji notranjosti se ni nič zganilo. Tiho, skoro prazno. Zaradi tega sem imel ob določeni uri proti večeru istega dne tudi svojo posebno pot. Vračal sem se s sprehoda čez grajski hrib, kjer je videti vse mesto. Stal sem tam zgoraj in videl, kako se je počasi izvil iz postaje večerni vlak, se splazil pod viaduktom, se pognal v širokem loku krog mesta, zasopihal ter ves sprostrt in s solncem oblit utonil za griči onkraj predmestja.

VELIKI GREH

RUDOLF KRESAL

(Nadaljevanje.)

Zdelo se je, kakor da ni mogel prestopiti praga. Ponosno zravnal je stal ob podboju. Okrog usten mu je trepetal zaničljiv nasmeh. Vendar samega sebe se je prav malo zavedal. — Bil je sam. -- Njegove oči so iskale znancev, a videle niso prav ničesar. Vanje se je v enem trenutku vpilo vse svetlo razkošje, ki je vladalo v plesni dvorani, vsa vrveča množica, luči. bleščeči se lestenci, slepili so ga tisočeri odsevi.

Hrupna godba in šum človeških glasov sta ga zmedla. Nevede se je sključil in se samemu sebi zazdel popolnoma odveč. Lotevala se ga je razdraženost. Od čudovitih vonjav, ki so nasičevale ozračje, od šuma svile, ki se je vila okrog teles, mu je vstajala ena sama misel:

Odtod! Stran odtod!

Pobegni! Strahopetec in slabič!

Stal pa je ves ponosen, kakor da je nameraval kljubovati vsemu tisoču zbranih ljudi.

A na oči mu je padala lahna, rezka megla. Ljudje so se razblinjali. Tedaj je zaslišal zraven sebe krepek, vesel glas:

„Pozdravljen! Kod hodiš? Vsi smo zbrani, le tebe še čakajo!“

Odzdravil je. Komu? Tistemu, ki ga je pozdravil, ne. Dal mu je roko, a je ni stisnil. Morda niti ni vedel, da je komu dal roko. Znanec jo je stegnil, on pa je segel vanjo, kakor bi hotel reči prazno in leno: dà. — Pričel je kar tako izpraševati, kdo je vse pri mizi. Nato se je domislil: „da njega čakajo!“

Mene? je na tihem govoril sam s seboj, z onim pa glasno, iz navade: stara vprašanja, stari odgovori. — Kako, da more mene kdo čakati! — Ali zavest, da ga vsaj znanci pričakujejo, mu je dobro dela. „Znanci“ je v sebi skoro zasmehljivo vzklikal, ti krasni znanci!

Nikogar ni maral.

S trdim krepkim korakom je šel k mizi. Moško, s *pristno veselim* naglasom pozdravil, vsakemu *posebej stisnil roko*.

V prsih pa ga je peklo:

Ta igra ni bila zanj.

Ta godba ni igrala zanj.

Ta svet ni bil njegov.

S svojim pogledom je lepše objemal skale kakor te obljudene mize. Svojo dušo je dal kamnu.

*

Posedli so. Znanci so imeli že polne kozarce.

Deveti je bil prazen.

Sadarju ni nihče nalil. Brž ko je sedel za mizo, so vsi pozabili nanj. Tako nerodno je utihnil, povsem iznenada, da je bilo, kakor bi se bilo o njegovem prihodu le vsem prav malo, zelo malo sanjalo. Potopil se je spet v svojo — meglo. V svoje misli. Imel je svoj svet: — tam, sredi svoje sobe cerkev — kjer je zašepetal:

Pa je: Kamen! Živo meso —

Vsi so pozabili nanj.

Pa on: Živo Meso! kamen — se ni izgubil.

Oči so mu švigale po dvorani, *čudno*, mirno; *gost* bi dejal: sanjavo, morda zaspano. — Mirno, neopaženo je pregledoval dvorano od enega konca do drugega.

Pa je gledal le skozi svojo *meglo*:

Njegove oči niso ničesar videle razločno.

Vse v oblakih!

(Smejte se.)

Vse megleno, vse skozi gosto, težko tenčico svojih misli, svojega sveta.

A že čez nekaj minut se je v njegovem duhu vtiskavala vsaka najmanjša podrobnost, ki so jo oči prej le begotno opazile ali morda sploh ne — jasno videle, in — ki se mu je v prvem trenutku zdela nemara povsem nepomembna.

Tako je sedel na koncu mize: tihi, velikooki samotnik. Preko obraza se mu je razlivala žalost, tista zamišljena žalost, ki ljudi tako rada moti. Iz oči mu je sijala v luči in polna živega bleska v povsem tuje oči, dosegla vsakega človeka. Kdor se je srečal z njimi, jim hotel kljubovati —: je zmagal! Sadar se je umaknil: oni pa je s težko dušo, s svincem obteženo vestjo šel dalje.

Daj mu bič! ne ljubezni! je zašepetal Sadar. In je pobesil glavo. Nekaj se mu je zadrlo v prsi kakor dolga razčlenjena trska. Strahotno topa in jedka bolečina mu je kljuvala do možgan, da ga je obhajala suha vročina, da je krčil pest, stiskal ustnice in se krotil, da ni planil nad — drhal.

Drhal! Drhal! je šepetal.

Kaj je s tem srcem, ki ga prodaja tako počeni vsem in vsakomur?

Na mizi je.

V blatu je.

Kamen.

Pa to srce je bič!

Ljudje ga nočejo.

A le daj ljudem biča! Daj jim biča, da popadajo na kolena ali da zrasto do neba.

*

„Sadar!“ je nekdo zavpil. „Poglej tistole dekcle v sinji obleki!“

Sadar se je ozrl.

„Nič posebnega“, je dejal in skomizgnil z rameni. „Kaj vidiš na njej?“

„Imenitno se vrti!“ mu je odgovoril znanec — in v isti sapi — s krepko besedo oplazil njenega plesalca.

Sadarjev pogled je nemo zaplaval spet po dvorani.

Nocoj je veselo.

Nocoj je žalostno.

Pari se vrte. Klanjajo se drug drugemu. Oči so prazne. Vsemu sovražne. Hotne.

Duše so daleč v svetu.

Srca so v blatu.

*

Kazalec na uri se je pomaknil čez enajsto.

Gneča narašča. Godba igra vse pogostejše. Pari se vrte. V oči jim prihaja nekaj divjega. Po mizah izhlapeva razlito vino in njegov vonj se meša z dišavami in človeškim potom.

Zdaj zvene činele. Slišati je le činele. Tu pa tam zabuči. Ritem prehaja v blaznost.

Skozi modrosivkasto meglo tobakovega dima se Sadarju krohoče veselje: Ploska z rokami in se na peti obrača. Zdaj mu kaže svoj od širokega smeha spačeni obraz. Zdaj svoj goli hrbet, ki je gol kakor — kamen.

Tam, tam, sredi dvorane, sredi plesnega vrveža, vsa v beli svili plava kakor na rokah množice utelešenost greha —

Mirjana. Kamen. Živo meso.

Sadar gleda v tla. Nekaj časa bulji topo predse. Zdi se, da je zanj večer končan.

Z desnico vrti kozarec. Zdaj pa zdaj ga nese k ustom.

Pije. Kapljo za kapljo. Srka grenko vino. In ima občutek, kakor da se mu po žilah pretaka raztaljeno razbeljeno težko zlato.

S čela, preko oči na lica mu kapljajo potne srage.

Miren je.

Sunkovito se je stresel, zadrgetal, kakor da je hotel planiti kvišku — in se oddahnil. Udušil je vzdih sproščenih prsi.

V njem se je nekaj zlomilo. Mirno je pogledal okrog sebe in se nasmehnil. Nato je, čudno veselo, kakor da se ni bilo prav nič pripetilo, izpregovoril:

„Pravili so mi. Toči, ti, ki si Benjamin, pijmo!“

Zasijale so mu oči. Srce mu je zaigralo. Beseda se mu je sprostila.

„Trčimo!“ je vzkliknil.

Roke so dvignile kozarce. Okrog in okrog mize je zazvenčalo. Sadar je trkal, da je tenko steklo trepetalo, trkal divje; vsakemu posebej živo, a nenavadno srepo in odločno gledal dolgo v oči — in se spozabil:

Ni trčil. V zadnji kozarec je udaril.

Njegov kozarec se je zdrobil. Na mizi je kup črepinj. Na prt je kanila kaplja krvi. Počasi se je razlezla.

Nekateri so vstali in šli od mize. Ljudje so se spogledovali in se malomarno nasmihali. Sicer pa ni bilo nič. Že pozna ura. Napeti živci. In vse prazno. Nekdo pri sosedni mizi je široko zazdehal. Nekaj usmilenih oči. Godba in ples. Pa nič. Nič. Prav nič!

V Sadarju en sam krik.

— Tam je ona: Kamen! Živo meso. —

Pred njo stoji in se ji zdaj pa zdaj prikloni črno oblečeni gospod, ki ima v gumbnici veliko belo rožo.

Ona se glasno smeje in pogovarja se ž njim, s svojimi prsti se dotika gospodove roke.

Godba molči.

A Mirjanine velike oči gledajo skrivaj Sadarja.

Ali še ve, kako je stala pred njim, ko je nje telo in dušo dajal kamnu?

Ali še ve, kako jo je, njo in hladni marmor, zlatilo v popoldanskih urah sonce?

Ali se spominja, kako mu je rekla v tistem trenutku, ko se je njegovo dleto zadnjič zasadilo v kamen: Bog. Kako je stopila k njemu, premagana od lastne podobe, in ga poljubila. In je on, zamaknjen v svojo „ženo“, ostal hladen.

Ali je takrat on grešil?

Sadar! Sadar! Ti si greh! V tvojih rokah je tvoja duša, je tvoje življenje — in s svojimi rokami živega mesa gnesti ne znaš:

Tvoj je kamen.

Zamaknjenec!

*

Čas je tiho potekal. Veliki kazalec na uri se je premikal od minute do minute. Na ljudi je legala tiha vznemirjenost.

Bližala se je polnoč.

Tedaj se je Sadarjevi mizi s počasnimi, umirjenimi, premišljeno dostojanstvenimi koraki bližal gospod z veliko belo rožo v gumbnici. V njegovem pogledu je bilo nekaj zahrbtnega. Ustnice je imel nategnjene v zbadljiv nasmeh. In majhni, tenki, angleško pristriženi črni brki so mu lahno vztrepetavali pod nosom. Nos je bil nenavadno majhen in top in se je nizkemu, z eno samo gubo močno prerezanemu čelu dobro prilegal. Rdeča, tolsta lica so se mu škodoželjno smejala. In izzivajoča salonska obleka se je zdela kakor napihnjena.

Ustavil se je pred Sadarjem in se mu globoko priklonil.

Sadar je vstal.

Gospod je zamrmral svoje ime. Sadar ga je slišal le napol. V trenutku ga je spregledal: Njegovi zunanosti in salonsko narejenemu nastopu bi se japonsko ali ameriško ime imenitno podalo, vendar je bilo, nemara povsem slučajno, nedvomno slovensko.

„Oprostite gospod“, je nagovoril Sadarja z nosljajočim glasom, „da Vas v zadnjih minutah starega leta nadlegujem. Gospodična Mirjana

Vas pozdravlja. Hkrati mi je naročila, naj Vas vljudno opozorim, da imate slabo zašit komolec.“ —

Gospod se je globoko priklonil in prav tako počasi in dostojanstveno odšel, kakor je prišel.

Sadar je mirno rekel:

„Hvala.“

Dvorana se je zamajala. Strahotno posivela. Povsod gnus.

V Sadarjevem obrazu ni trenila mišica. Sédel je, kakor da se ni bilo nič pripetilo. Bil je miren kakor skala vrh gore, o kateri človek ne ve, kdaj lahko zdrkne. Gledal je v prepad in *vedel*, kako je globok.

Bilo je, kakor da so prišlečeve besede zletele mimo — Bog ve kam. V vsakogar so se zarile prav do dna. Pred Sadarjevimi očmi je nekaj trenutkov bilo vse rdeče. Moč ga je zapuščala. In molk pri mizi ga je davil bolj kot vse drugo. Nehote je iztegnil svojo koščeno roko po kozarcu in ga v dušku izpraznil.

Za seboj je slišal znan smeh, zvoneč in trd.

Živi kamen.

Zdaj bo konec tega leta! je mrko pomislil. Konec! — In njegova misel je bila dolga in kakor sluzasta. Hotel je vstati in oditi. Ali moči so ga zapustile — in v blatu je dobro. Komolec je skrival ob mizo in si s pestjo podpiral glavo. Svet okrog njega se je kmalu ovil v svetlorumeno meglo. Tupatam je skozi njo ugledal temno senco človeka, ali valovečo množico. Vse mu je potihnilo.

Tako se je zamaknil v svet okrog sebe. Hladen in sprijaznjen sam s seboj in z vsem.

Neprenehoma je užival v stvareh, ki so drugim bile le nekak nepričakovan ‚dodatek‘, ž njim pa tvorile, najsi so bile še tako neznatne, bistven del celote vsega, kar je dojemal.

Povsod okrog sebe je videl življenje, katerega dognanje mu je bilo bolj ali manj tuje ali njemu neprijazno, umljivo le toliko, kolikor ga je obsojal, ocenjeval.

Gledal je množico, ki je neprenehoma valovila, ki ji je vsak mir tuj, kadar se zaveda sebe. Ali vsa ta množica je v njegovih očeh bila brezumna tvar in hkrati smešna, ki ji je dano, da leto za letom *lepo* in zmerom enako bučno slavi praznik za praznikom, ki zdaj-zdaj vzkipi kakor val ob skali in se razbije, da splahni potem v neko težko, morečo obupnost.

Gledal je ples in užival v tistem živahnem, kdaj napol divjem, kdaj otožnosladkem vrvežu.

A vse to so bile slike, v katerih je iskal — Bog vedi česa.
Svoje podobe?

V tem kaosu ga je zanimal vselej le *en sam* človek. Ž njim je živel, predajal se njegovemu življenju, ki ga je živel z množico sredi nje.

V očeh lepotice si je čaral neslutene sanje moči in te sanje zlil ž njo in s seboj v en svet, ki je bil njegov in nikogar.

Kdaj pa kdaj se je zastrmel v lestenec in dolgo sledil belorumenim, rdečim in mavričnim žarkom, kakor je lahko še malo poprej sledil belemu obrazu.

A čim dalj je gledal v luči, tem bolj so se izgubljale. Izgubljale so se pred njim in se izgubile kakor oči v množici. Tako je gledal le svetlobo brez žarkov, nekaj svetlobelega, nazadnje le še prazno rumeno luč, ki se je razlivala po dvorani, preko ljudi in sten ter prešla v brezbarvnost in dolgočasje.

Sedel je pri mizi, kakor da zanj ni ničesar več:

Slabič! Slabič! si je neprenehoma pošepetaval.

V tem je nekdo prisedel k njemu in mu polglasno rekel:

„Pojdimo odtod, Sadar! Tu ni ničesar več. V kolodvorski so ženske.“

Sadar je pogledal znanca in videl pred seboj idijotski obraz, ki je mežikal in se spakoval, kakor bi hotel skleniti gnusno kupčijo.

„Ali se dolgočasiš?“ ga je vprašal in se mu zasmel.

„Kaj bi se ne! Človek se ne more geniti!“

„Res? Kako misliš?“

„Preveč moralnih oči!“ je oni dejal in jezno zamahnil z roko.

„Tako?“ — Sadar ga je le s slabo prikritim pomilovalnim nasmehom ošinil in dostavil:

„Lahko greš!“

„Hm!“

„Brez mene!“

„Mi gremo! Po polnoči!“ je rekel oni užaljeno in osorno, se dvignil in šel med plesalce.

Prav.

Sadar je gledal za njim. Spet je zašepetal:

Prav.

Vsa grenkoba mu je prikipela na ustnice, ki so mu vztrepetale. V prsih ga je peklo, kakor bi po njih grabila železna roka.

Prav. Prav! je šepetal. Zakaj sem prišel!

Ah, ne! Ne daj se jim. Mirna bōdi, kri! Ne kipi! Utaji vsako bolečino. Bodi z ljudmi kakor s kamenom. Kleči! Mirna bodi, kri!

Z uporno kretnjo se je zgenil, vstal in s trdimi koraki šel od mize skozi dvorano na hodnik.

Ah, v kolodvorski so ženske!

Ves njegov obraz je bil utelešen prezir.

Kako je vse veselo, prazno, brez misli, je mimogrede pomislil.

V njegovih očeh je bil satan. In ta satan je na koncu koncev uganil: 'V dvorani je soparno.'

In povsem mirno si je ogledal komolec. — Čudno. Saj se ni dalo ničesar videti! Okrog usten mu je zaigral strahoten nasmeh. Tako človek ubija.

He, Mirjana! Pa si! Kamen. Živo meso.

Kmalu bo odbilo dvanajst.

*

Sadar se je vrnil v dvorano. Malomarno, kakor bi se pred vsem svetom hotel napraviti neumnega. Mimogrede se je zadel ob stol in ga prevrnil. Pri mizi je sedela starejša gospodična, nedvomno, starejša gospodična, priklonil se ji je in se opravičil. Za to je prejel vse odpuščajoč žalosten nasmeh.

Nič hudega.

To ga je spravilo k sebi. K sebi? Ko bi bil nemara v tem trenutku nenadoma sam, bi se ubil.

Nihče ga ne vidi. Vse se smeji.

Omizje je spet zbrano. Vsa družba se nečemu smeji. Sadar gleda nekaj časa nepremično. Stoji.

Njegov stol je zaseden.

Plavolasa je, velika, lepe in močne oči ima, v belo svilo je oblečena — ona, ki mu je zasedla prostor.

Tudi ona se smeji. A njen smeh je umirjen, nič glasen.

Odložil se je.

Stopil je k njim in napravil vljuden obraz, kakor da je malo v zadregi. Bil je ves izpremenjen. Povsem miren. Kamen. V tem njegovem odločnem miru je bilo nekaj pristno njegovega. Ž njim je v trenutkih svoje notranje ubranosti izdajal sebe. Brž ko je ugledal mirni dekliški obraz, zaslišal njen umirjeni smeh in pogled, ki mu je dal takoj misliti, se je znašel v večeru, ujel zvok iz zunanjega sveta, ki se je sozvočno zlil z njegovim.

Obšla ga je za nekaj trenutkov vesela bojevitost.

Mišice so se mu napele.

Ustnice je stisnil.

Spretno, kakor človek iz velikega sveta, je stal pred svojimi prazno se smejočimi znanci, jih presenetil s svojim odločnim nastopom, da so se začudeno spogledali, in s predrzno, vendar nevsiljivo kretnjo postavil stol *k njenemu*.

Njen sosed se je moral umakniti.

„Dovolite, gospodična . . .“

Videl je:

Nasmehnila se mu je, kakor da je hotela od zadovoljstva ploskniti.

Sadarju to ni ugajalo. Prenaglila se je. Prezgodaj je izdala svojo misel ali pa morda le svoj občutek. Morala bi ostati mirna. Videl je, da je vsem upadel pogum. Da se je nihče več ni upal nagovoriti. Da so vsi čakali besede od njega, s katero naj bi jih rešil nastale malodušnosti. In —

— ena sama ženska med devetimi napol pijanimi obrazi.

Dà, dà, to so mlinska kolesa, ki me zdaj tro! je pomislil. Zaradi moje neumnosti spet razdor. Ali naj se bijem dalje za njen pogled, za njen nasmeh? Smešno. Kako je takoj vse osmešeno. Osem parov oči me očitajoče in zavistno gleda. — Prej toliko, da zaradi mojega komolca niso pobegnili.

Ah, kaj, če ji povem, da z mojim komolcem ni vse v redu?

Bedak!

Z začudenjem je opazila, da so ju vsi zapuščali. Kadarkoli je kdo vstal in se opravičil, je široko odprla oči in z nasmehom pokimala.

„Ali vsi plešejo?“ je vprašala Sadarja.

„Hm, vsi! Skoro vsi!“

„Kako, skoro?“

„Nekateri le od blizu gledajo“, je pojasnil s ciničnim poudarkom.

„Ah, tako! — Potem vi gotovo ves večer samevate?“

„Morda!“ ji je odgovoril res s skoro trudnim glasom. „Vendar se ne dolgočasim. Ljudje me zanimajo. In Vi? Zakaj pa vi ne plešete?“

„Kar tako!“ je rekla in ga pogledala od strani.

„Kar tako?“ je vprašujoče ponovil, ko je opazil njen pogled. „Ali ne plešete?“

„Ne. Ampak zakaj me tako, skoro ostro vprašujete?“

„No. Vse ženske plešejo!“ ji je odgovoril s pogubonosnim poudarkom na besedi „ženske“. „Sicer pa“, je hitro nadaljeval in poznalo se mu je, da mu je bilo žal svojih besed, „poglejte *moje tepce*“, kako bedasto se vrte in kako nerodno in poželjivo stiskajo k sebi topla telesa. Jaz jim pravim *moji tepci* le na tihem.“ Končal je s čudno srditim in pridušenim glasom.

Obraz se ji je zresnil. Pogledal jo je poln pričakovanja. Mislil je, da bo zaradi prve misli vzplamtela in da bo zaradi druge, zaradi „njegovih tepcev“ vsaj malo užaljena. Pa je le rekla:

„Nemara imate prav“ in stisnila ustnice. Nato pa je otročje dostavila: „Ampak, gospod, jaz res ne plešem!“

„Sem mislil“, je zamrmral.

„Vi sovražite ženske?“ je vprašala.

„O, ne, prav nič. Le nocoj sem malo nerodno razpoložen. Ali ne?“

„Ne vem. Meni se zdite ...“

„Kaj?“ ...

„Ah, nič!“ je vzdihnila in pogledala v prt.

On pa je popadel besedo:

„Nič?! ... To se mi je zdelo!“ je dejal s hladno trpkostjo, kakor da je hotel dražiti.

„Kaj vam je?“

„Nič!“

„Ah, zdaj boste zmerom ponavljali ta „nič!““

„Ne bom, gospodična! Preden ste prišli vi, je bilo v meni vse narobe. Res! To vam „kar tako“ povem. Ves večer sem si nekoga želel zraven sebe. (Zdaj vidim, da nisem rad sam.) Človeka, s katerim bi se dalo govoriti, ki ne bi ves čas „samo“ plesal, ki bi znal uživati tudi ta šum, to svetlobo. No, in zdaj ste vi tukaj, mene pa, saj ne vem, kako je s tem, popada zlobnost.“

„Vi zlobni?“ ga je v smehu prijela za besedo.

„Dà, glejte, kako zlobno sem vas izpraševal, ali plešete ...“

„Ne. Meni se ni zdelo.“

„Potem sem zdrav!“ ji je hitro odgovoril in se zastrmel predse. A nato je nadaljeval svojo prvotno misel:

„In to ..., oprostite, ker tako iščem besed. Jaz in moje misli ne spadamo semkaj, v ta prostor. Hotel sem reči to, da ne morem razumeti, kako se morejo ljudje tako neumno poslavljati od leta. Prav za prav od ene same noči. Namreč blazno. Oglejte si te mize krog in krog. Same steklenice, polni, napol polni, prazni ali prevrnjeni kozarci, politi prti, rdeče in rumene in sive lise. Pa kako vam stoje steklenice, kakor stari debeli zamišljeni krčmarji. In stoli. Ne, stolov ne glejte! Človeku utegne biti slabo že samo ob pogledu nanje pred takimi mizami. Malo poprej me je dušil občutek: da so vsi ti stoli le zato tukaj, da jih slej ali prej kdo nasilno polomi. Videl sem pravo bitko. Stoli v zraku, stoli na tleh, majaje se sem in tja, kvišku lete in padaje zdaj na to zdaj na ono glavo, dà, vmes pa ljudje, divje oči, stisnjene pesti,

jeza in kri. — Saj sem blazen, kaj ne?! — Preneumno! — Drugega ni kakor fokstrot, pregreto vino in razmazana šminka. — Lahko si mislim, pač, kako je vsakemu posamezniku, ali da vsi skupaj ne zmorejo nič drugega, kakor da se opiijejo do preobračanja . . . to, to se mi zdi . . . Ah, saj vem! Nikar me tako ne glejte, tako obupano! Saj poznam te ljudi. Jutri zjutraj jim bo strašno pri duši. Vsem, ki so ostali doma, bi svetoval, da poskrijejo vse vrvi. Zakaj to veseljačenje je večini teh ljudi le pretveza, da za nekaj časa utonejo v množici, da se porazgube, se za nekaj bežnih trenutkov iznebe samih sebe, da se združijo v silo, ki sicer nima nikakih samomorilnih namenov, ki pa je sama na sebi samomorilna. Vsem gre le za neko otopelost, da jim izgine vsaka misel na križevo vsakdanjost. Potem pa, potem pride novo, hujše spoznanje gorja, ki ga vsak posameznik nosi v sebi in se nazadnje razraste do neznosnosti. Nekateri se zaduše. Nekateri propadejo. Utonejo v blatu. Tudi poroče se, celo iz ljubezni, ali miru ne doseže nihče. Meni se zdi, da ima vsako veseljačenje v sebi nekaj neskončno grenkega in opojnega. In kdor ga okusi in se pravi čas ne zave, je predan smrti.“

Žvenk!

Zdrznila sta se.

Nekdo je vrgel kozarec ob tla.

(Konec prihodnjič.)

IN SOLNCE JE OBSTALO

ROMAN — FRANCE BEVK (Nadaljevanje.)

Ena in štirideseto poglavje.

Bila je noč. Na obeh straneh reke, ki je komaj slišno šumela, so ležale sovražne čete. Nebo je bilo oblačno. Nad pokrajino je ležala tanka meglica. Most čez reko je bil razstreljen. Med napol potopljenim ogrodjem travverz je grgrala voda. Ob reki in ob cesti, ki se je izgubljala v ravnino, so rasli topoli. Vseokrog so se razprostirala polja, gozdiči, senožeti. Na drugi strani reke se je vlekle nizko gričevje. Bilo je vse mirno. Zdaj pa zdaj se je dvignila raketa, razsvetlila tožno, pusto pokrajino, ali se je oglasil strel iz puške.

Nikjer luči. V temi je bilo videti le nekaj korakov. Po cesti so prihajali ordonanci, izginjali v temo in se znova vračali. Prišel je ukaz: nočni izpad čez reko. Izbrali so četico mož. Ta je dobila povelje, naj po topovskem ognju pobije ostanke prve sovražne črte.

Med njimi je bil tudi poročnik Peršič. Delal se je mirnega, a mu je roka sama od sebe segala v žep po cigarete. Ni smel kaditi. Zavedal se

VELIKI GREH

RUDOLF KRESAL

(Konec.)

Molk.

Sadar je razdraženo mečkal prt. Čez nekaj časa ga je vprašala ona: „Ali vas to zelo razburja?“

Sadar ni takoj odgovoril. Zagledal se je v njo. Ustnice so mu vztrepetavale.

„Ah, ne,“ je dejal, „le v tem trenutku sem se po dolgem času spomnil nečesa. — Takole je moj oče nekoč vrgel v podobnem stanju po tleh gorečo petrolejko.

Okrog njiju trušč, godba, kriki, smeh, zvenčanje kozarcev, razločni glasovi strežajev in strežajk, ples in ploskanje. — Med njima molk.

Potem je ona rekla:

„Razumem. Ali oče še živi?“

„Ne vem. Že sedem let nisem bil doma.“

„Sedem“, je zamišljeno ponovila. V njenem glasu je bilo nekaj kakor groza. Sedem let, je skoro šepetaje mislila. „In mati?“

„Ne vem. Tudi po njej nisem nikoli vpraševal. Jaz sem se izgubil. Po svetu hodim s strganim komolcem in mislim. Na vse mislim. O vsem premišljujem. Le doma se nerad spominjam. Tam sem se rodil.“

Njegov glas je postal čudno otožen, skoro pretresujoč. Njej so se zalesketale oči. Prijela ga je za roko in jo obdržala v svoji.

Njemu se je to zdelo malo čudno. Zmerom je mislil o sebi, da ga je sam hlad. Kdaj mu je duša prekipela, ni vedel. Zadoščal mu je en sam iskren pogled. In zdaj, ko je čutil njeno roko, ki je stiskala njegovo, njeno belo, voljno roko, je hladnokrvno pomislil:

„Ko bi me bil kdo slišal in videl njo, bi zavidal njo in mene, mene bolj, in mi morda glasno, vpričo vseh izrekel priznanje: kako imenitno znam brenkati ženskim dušam. — Sicer pa je vseeno, o čem govorim, se je tolažil. Časih, res, bi moral biti bolj prikrit.“

Njej so se svetile oči.

Rumeni žarki lestencev so padali vanje in se odbijali v Sadarjeve, ki so se spet poglabljale v svoj svet.

In pričela ga je daviti misel: Ko bi ona vedela, kako je z menoj! Obhajala ga je grenkoba kakor vsako leto v novoletni noči. — Potem morda njene oči ne bi tako gorele in mojih bi njen ogenj ne žgal tako.

Ozrl se je po dvorani.

Ob steni je ugledal Mirjano — samo. Gledala je proti njemu. Bila je v krasni črni svili. Bela polt njenega obraza se je odbijala kakor

nekaj tujega in neslutenega v tej svetlobi, kjer so bile luči raztresene vsekrižem. — Zastrmela sta se drug v drugega.

Sadar je gledal svoje delo.

Kakor pred kipom popoldne je zdaj za spoznanje sklonil glavo. Lica so mu pobledela:

„Kje je tisti Tvoj nasmeh, Mirjana, ki si ga imela, ko sem Te videl prvič?“

„Kje je tisti nasmeh, ki sem ga hotel utelesiti v svoji kameniti ženi? — Da bi bil kamen!“

„Kamen!“

„Mirjana!“

„Tvoje ustnice so ostro rezane, kakor v mojem kamenu. Spodnja je le za spoznanje debelejša od zgornje. Tenke so, kakor prosojne. Zdi se, da so mokre, da vabijo, pa vendar so kamen — prav kakor Tvoje, zdaj tako preseče oči, po grehu tako žalostne oči. — Človek si. — In kdo bi Te obsodil v tem času, v tem ozračju, kjer daje blaznost čelom svoj pečat. — Mirjana, nič se ni zgodilo. Tako sama, kakor si zdaj, boš sama ob svoji smrtni uri. Tisti, ki bodo jokali krog tebe, bodo žalostni zaradi sebe. In vse tisto trpko in kruto — vprašujoče — ljubeče in sovražno, kar je v tvojih očeh, bo ostalo.“

„Vse bo ostalo.“

„Le moj kamen bo propadel:

ker sem eno samo sekundo dal dušo Tebi — ne kamenu.“

„Ker sem na sebi čutil:

Kamen! Živo meso!“

„Nisem Bog.“

„In kar sem dal Tebi in kamenu, je le nekaj božjega.“

„To boli. Ubija.“

„In jaz, Mirjana, sem Tvoj ubijalec. Jaz sem Ti ubil dušo!“

Spomni se in ne misli več name:

„Več mi je bilo do kamena, kakor do Tvojega življenja.“

„Takrat, ko si stopila k meni potem, ko se je v kamen zadnjikrat zasadilo dleto, premagana od lastne podobe, me poljubila in rekla: Bog! — sem ostal hladen. Takrat nisem bil — človek. V mrtvo stvar sem vdihnil dušo : in bil Bog! ne ČLOVEK, ker sem v tistem trenutku gledal le svoje DELO. In ni minilo po tistem pol ure, sem šepetal sam, povsem sam:

„Vse življenje je velik greh!“ — „Storil bi konec, ko ne bi imel kamena pred seboj. Vse je blaznost. — Mirjana! — In v tem večeru se je razbesnela. —

Glej! Veseljačim!

Mirjana stoji in ne odmakne oči od njega. Strmi vanj kakor on v njo. A ona si šepče le eno:

„Oprosti, Ivan! Moj ‚Sadar‘, nisem Te mogla razumeti. ‚Tvojega dela.‘ In Ti si ‚Delo‘. Ljubila sem Te! Ljubim Te! — A tako daleč si, tako visok. Moje hotenje Tvojega ne dosega. Jaz sem zemljanka. — Dal si mi dušo, dal si mi *sebe* — a jaz sem ostala le ženska, žejna krvi, ki jo daje meni zemlja. Rekel si —: ‚*ona je Tvoja sestra — moja mati*.‘ — Ah, kako daleč si od mene, kako visok. In nikoli ne boš vedel, morda nikoli razumel: da kadar si mene klesal v kamen, si rezal moje prsi. — Mene nisi videl, videl si le svoj pod dletom gineči kamen!“

Mirjana joka.

Zemlja krvavi.

Kliče sonca, da jo obsije.

Kliče dušo, da jo ogreje.

O, ta večer!

Nocoj je veselo.

Nocoj je žalostno.

„V kaj ste se zamislili?“ je tiho vprašala Sadarja njegova nova znanka in — mu stisnila roko.

„Mislim, da so ljudje brezoblične skale!“

„Prosim?“

„Dà, brezoblične skale!“ — Zatem pa je, kakor bi treščilo, veselo odgovoril:

„Polnoč bo!“

Ona se je prestrašila.

Plesalcu in plesalki je zastal korak.

Sredi plesa so zazveneale činele.

Godba je utihnila.

Vsa plesoča množica je vzvalovila in za trenutek obstala.

Zatem je nastal hrušč. Zmešnjava.

Ljudje so se v teku, zasopli vračali k mizam. Sadar in njegova nova znanka sta bila nenadoma obdana od ljudi.

Čez eno minuto bo polnoč.

Kozarci so zadnjikrat zazveneli v starem letu.

Izpili so do dna.

Vsi živi.

Potem pa je Sadar, Sadar natočil znova — za novo leto.

Luči so ugasnile.

Nastala je globoka tema.

Nato so se začuli štirje kratki, zamolkli bronasti zvoki.

Zoprni trušč nog, stolov in miz.

Ljudje so potihnili.

Polnoč.

Visoko z galerije je preplaval temno dvorano ostrí glas činel.

Dvanajst rezkih udarcev je prerezalo v dušah čas.

In visoko nad glavami se je zasvetila velika, bela, vsa ovenčana,
prazna luč:

1930

Kaj je to?

— Nič! —

— Nič. —

Sadar je strmel v številko raven kakor smreka. Okrog usten mu je
krožil vzklik:

Kaj je to?

Nič.

Vendar je bral, neprenehoma bral:

— *Devetnajst — sto — trideset.*

Spet so zagorele luči.

Spet je zaigrala godba: Fanfare so zadonele v močni, jasni pesmi,
ki je trgala ozračje, vznemirjala srca.

Potem so se spet zavrteli pari.

Ure se niso ustavile. — Se niso izpremenile.

In ljudje so si voščili srečo. Tako nerodno in šegavo. Kdo jih je silil?

Čas pa je tekel. Tih in neizmerjen.

Tudi Sadar je voščil. A njegove besede so bile mrzle, kakor po meri
urezane.

Njemu je bilo vse smešno ali prazno, povsem nepotrebno.

Na mizah je videl debelušne steklenice. A pred steklenicami ljudi
ali prazne stole. V njegovih očeh je vladal Satan — Silvester.

S hodnika pa je prihajal v dvorano vonj po kadilu.

Nekdo je kadil in molil.

Kdo se je spomnil bogočastja?

In: „Prosit!“ vzklika nekdo na ves glas.

Mlad fant je, ki stoji na odru in napija vsej dvorani in z velikim
praznim kozarcem hkrati vodi godbo.

Sadarju je všeč. Na smeh mu je. To velja! si misli. — A čelo mrko
— guba.

„Jaz grem!“ je iznenada rekel jasno in odločno.

„Že zdaj?“ je rekla ona zraven njega in ga s pogledom objela. Spet mu je stisnila roko in mu čudno tiho rekla:

„Ostanite!“

On pa je gledal, kakor bi skušal prodreti meglo. In nekaj trdega je bilo v njegovem pogledu.

„Ne!“ je skoro siknil. — „Ne morem več! Saj je že novo leto!“ je dostavil škodoželjno. Vendar ga je ganil njen pogled. Nadaljeval je mirno, skoro sanjavo:

„Poglejte, nikogar najinih prijateljev ni več pri nama. Tudi midva se morava ločiti. Mislim, da mora človek biti sam. — In jaz sem dolgočasen!“

„Kako žive oči ima — kako ji gore — pa nobene zle misli ni v njih — le čelo malo guba — in ustnice ji od nejevolje malo trepečejo — lepa je — plave lase ima in — skoro grški nos — globok pogled — vitka je — v belo svilo se oblači in — ali ni čudno, da ne pleše?“

Tako se mu je v zadnji minuti usula toča misli.

„Ne! Ne! Stran od nje!“

Vstal je. Ona ž njim.

Ponudil ji je roko:

„Vi ostanete še tukaj, gospodična. Prijatelji se bodo takoj vrnili.“

„Dà!“ je rekla trdo in ga jasno pogledala. — „Greste?! — Zdravi ostanite. — Zdaj bom plesala!“

Mimo Sadarja je šinil blisk. Obšla ga je slabost, oprijel se je stola. Spodnja ustnica mu je pordela. Zdaj se je spomnil tega lepega obraza, ki ga je tolikrat videl na opernem odru. — Plesalka! —

Vendar, izdal se ni. Z zadnjo silo svoje volje ji je stisnil roko.

Zdaj moram odtod! si je zašepetal. Ona pa mu je rekla:

„Ostanite še nekaj časa. Saj se vam nikamor ne mudi!“

Čudno. Kako more človek časih prositi! je mislil. Čemu njega prositi?! — Spet se je izgubljal. Potem pa se je izprožil:

„Ne! Gospodična!“ je dejal mirno in odločno, bolj tiho kakor glasno. „Ne morem. Moram odtod. Sicer pa, kaj bi! Povem vam svojo misel: Čemu bi človek segal s svojo trdo, okorno roko v globočino srca, v katerem se je morda iz povsem neznanega vzroka rodila ljubezen, in pretrgal komaj spredene, tenke, nevidne niti, ki se lahko razpredajo od sveta do sveta. Bodite srečni! — Leto je dolgo.“

En trenutek je še postal, kakor bi čakal, da mu ona odgovori. Ali med njima ni bilo več besed.

On je le mislil: Neumnost! Kakšna neumnost! Predem! Neprenehoma moram presti! —

Počasi je zapustil dvorano.

*

Ni dneva. Do jutra je še pet ur. Temno je. Sneg pada. Tam, kjer razsvetljujejo poti obcestne svetilke, je vse belo in se blesti.

Iz mesta hiti človek. Za njim ostaja godba, ugašajo luči, se razblinja vsa blaznost.

A ž njim gre 'ONA', skrivnostna in molčeča. Ni v črnem kožuhu. V beli svili je — *Mirjana* — spremljajoča ga senca po belem snegu. — Spomin.

Le spomin.

In nekaj misli se suče krog raztrganega komolca.

* * *

Ne odpuščaj.

Ne poznaj usmiljenja.

Ne bodi popustljiv.

Greh si ti, Sadar, in kar storiš v svoji dobri veri, nikoli ne veš, ali delaš dobro ali slabo.

Ne veš.

Ah, dà. — Ničesar slabega se ne zavedaš. V svojem hotenju dati izraza le eni sami minljivi sekundi — ne poznaš prizanašanja.

Tvoje delo je tvoja smrt.

Delaš po čudovitem, večno skrivnostnem nareku. In vse, kar na praviš, se ti zdi, kakor da ni tvoje. — Objema te strahoten občutek smrti, neprestanega umiranja in vstajanja.

Tuja in sovražna ti je lastna roka.

Tako hodiš v svojem nemiru od sveta do sveta, iščeš in sipaš ljubezen, žanješ sovraštvo.

Kaj je tebi spoznanje?

Drget, vztrepet mišic tvoje tuje roke, jedka bolečina v prsih, ki ti kleše misel. Vse in nič.

In kadar se ti duša hoče odpočiti, kadar ti utrujeno srce utripa v ljubezni in gledaš roko, ki se ti zdi, da te ljubi, pride človek, pride kaj, in te udari, da se zgrudiš ves skrušen na golo zemljo in je vsaka tvoja kletev molitev, vsaka — v vseobsegajoči bolečini izgovorjena beseda — molitev, vsaka solza blagoslov.

Od sveta do sveta, od človeka do človeka, zmerom sam, lovec in zver, to si ti:

poglobljen v svoj čas in zroč v bodočnost...

Čemu klešeš ženo z *večno lepim smehljajem*?
 Čemu se biješ za njeno ljubezen?
 Čemu prebediš dolge, puščobne noči, da bi ji dal neminljiv izraz?
 Česa pričakuješ?
 Čemu in odkod ves tvoj blazni nemir?
 Zaradi rodu?
 Zaradi dleta?
 Zaradi rodu in dleta!
 Ukanil bi Boga!
 Pa si zver in lovec, ki v soncu in viharju venomer preži.
 In ne vidi izven sebe drugega kakor prazen puščoben svet.
 Ah, dà. — Norec.
 Norec!
 Zakaj ne greš na gladka svetla tla in ne zapešeš z najlepšo, ki jo spremljaš z zamišljenim pogledom?
 Čemu?
 Zakaj ne planeš v plesni vrvež kakor jastreb in se ne zavrtiš, poln zdravja in moči?
 Čemu? Čemu?
 Slabič in strahopetec!
 Z eno samo kretnjo, ki bi ugajala tisoču, z eno samo živo lepo kretnjo svojega telesa, bi osvojil svet!
 Pa le misliš in klešeš.

Pod njim je zahreščala zadnja stopnica. Bil je na vrhu — pred vrati svoje sobe.

Ni obstal. V njegovih kretnjah ni bilo nič počasnega. Roka, ki je iskala ključ, ni vztrepetavala. Ne tiho ne glasno ni odklepal vrat. Ključ je rožljajal v ključavnici, kakor bi odklepal vrata človek, ki je hotel v sobo brez namena in brez misli.

Vendar, Sadar je mislil, hladno mislil: odpreti, za vsako ceno odpreti. Obšel ga je strupen mir. Povsem mirno je razglabljal: vsaka sekunda na hodniku, 'pred njenimi vrati' mi utegne prinesiti smrt. Vsaka sekunda! Vprav določno je čutil, kako se mu krog vratu ovija železen obroč, ga stiska vse bolj, davi, davi. — Ali glasu ni. Sadar misli: Noter! Noter! K njej! — ki je: Živo meso! Kamen! — —

Sunil je vrata od sebe in planil v sobo.

Kaj? Kaj je?

Prijel se je za glavo in se skušal zavedeti. Nič. V prsih ogenj. V glavi kladiva.

Brezumje sredi noči.

Z rokami na sencih se je zamajal, se opotekel k steni in obslonel s pobešeno glavo, zagrizen v svojo bolečino, se skušal premagati, priti do jasne misli.

Ne! Ne! Vse zaman.

Pa si: Kamen! Živo meso! — je spet vzkipelo v njem, da so mu v navalu besnosti zaškripali zobje in je stisnil pesti: pripravljen ubijati.

Haha! Gospodična Mirjana vas pozdravlja! In ... in ...

Nič! Nič! je šepetal, se odslonil od stene in obstal z vsem svojim hotenjem, da bi v sebi izsilil mir, kakor okamenjen.

Čas poteka.

Sadar stoji in zre predse s široko odprtimi očmi.

Mir. Mir.

Nič se ne gane. V sobi je tiho kakor pred oltarjem v prazni cerkvi.

Skozi veliko okno pada na stene popolnočna cestna luč, težek, nemiren mrak. In zdaj pa zdaj se vzdolž ulice zažene rezek, tuleč piš. Oknice se stresajo. Človek drgeta.

Sadar za trenutek pomisli, kakor da je v njem in v svetu vse prav in lepo: Burja tuli. In sneg je slišati, ki se zaganja v šipe.

Tako stoji negiben in skuša zatreti v sebi vso bolečino s hladnimi dejstvi, ki so krog njega.

A sredi sobe se dviga proti stropu telo, ki je kakor v temi se izgubljač vrtinec neprodorne črne megle. Vitko, prožno — in zdi se, kakor da na eni točki pleše, se med plesom sklanja in razprostira roke, roke, ki imajo v temi nasmeh ustnic.

Mirjana!

Tako se je smehljala ona, tako je še nedavno iztezala ude proti njemu, ki je poslušal rezki zvok dleta in kamena.

Sadar!

Oddaleč, iz skritih daljav prihaja klic, zvonko in pridušeno, kdaj pa kdaj kakor ihté, potem v srebrnem smehu:

Sadar!

Nič.

Čas poteka.

Ura je odbila pol dveh po polnoči.

In Sadar spet hladno pomisli:

Prvih devetdeset minut leta en tisoč devet sto trideset.

Kaj se je zgodilo?

Nič.

Nič!

Potekla je poldruga ura človeka, ki stoji in čaka, kako bo ž njim naslednje pol ure. — Tako misli on. — Vse ve. — Le misel in bolečina. — Kako mora človeka boleti: pozdrav, raztrganost, izguba tistega, kar je ljubil.

Bog! Ti si delo! je rekla! — — —

In Sadar se je stresel po vsem telesu:

Jaz sem delo! Jaz sem Bog!

Prestopil se je kakor zmagovalec pred vzklikajočo množico:

Jaz sem delo! Jaz sem Bog!

V noč so udarili trdi, krepki koraki. Lesena tla so topo jeknila. V Sadarju je bil dan. Siv, mrzel dan, mrzla misel, ki se je mešala s krototom:

Jaz sem Bog!

In še enkrat je zapustil tir razbesnele misli: „Jaz sem Bog —“ in se zastrmel v črno kipeče, v temo skrito telo:

„O, ničesar drugega ni: kakor le-tó telo, ta kamen!“ šepče. „To grešno, mrzlo telo, ki se je rodilo, usojeno lepoti — a me je — *me* je izdalo: Živo meso! —“

„Kaj sem storil!“

„Dvakrat sem ljubil: NJO in ta KAMEN!“

„Nekoga, ki ga ne poznam, in njo.“

„In zaradi kamena sem njo izdal.“

„Vse se vrti.“

„Kolnem!“

„Saj moliti nikoli nisem znal. Bíl sem okrog sebe, da se je moja roka poznala na vsem, česar se je doteknila.“

„Bog! Jaz sem delo! Jaz sem Bog!“

„Haha!“

Ivan Sadar se je v temi tiho zasmejal:

Bog! Ti si Bog!

Ah, ne, misli pametno. Saj ni nič. Vse je tiho. Vse spi. Tukaj okrog vse spi. Morda ni nikogar doma. Nocoj je novoletna noč. Vse se veseli.

Kdo joka?

Nihče ne sme jokati!

Stisnil je ustnice. Srce mu je bílo, da je slišal pretakanje krvi. Čez nekaj časa se je povsem mirno, malomarno, kakor brez cilja, premaknil. Z navadnimi dnevnimi koraki človeka, ki se mu nikamor ne mudi, je stopil v kot, poiskal svečo in vžigalico. Sobo je razsvetlila slabotna, mrtva luč.

Umiril se je.

Njegov obraz je bil popolnoma prazen. Oči motne. Le ustnice so bile blede in odločno stisnjene.

Stopil je pred kip:

„Tu si Ti, ki si stala en mesec pred menoj pokorna vsaki moji besedi. Bil sem Tvoj ukaz. — Tu si Ti, ki si mi rekla *Bog*, ko se je dleto zadnjikrat zasadilo v kamen in — tudi v *Tebe*. — Tu si Ti, negibno telo, preko katerega je razlita duša, kakor da je prekrito s tenkim, blesteče prosojnim pajčolanom. — Le nekaj na Tebi ni prav.

Tvoje roke.

Tvoje roke niso dobre.

V njih ni tiste ljubezni ne lepote, ki je v Tvojem obrazu. Iztezaš jih — a le za svojimi sanjami. Pozna se jim, da v *Tebi, moj kamen*, ni tiste duše, ki bi se tem rokam prilegala. Ne. Moral bi jim dati telo. A ne morem. Hotel sem jim dati večno samoto, večno hotenje po božanstvu. To se mi je izjalovilo. V rokah ni srca.

Sadar se je sklonil. Pobral je kladivo.

Na čelo mu je legel mrk oblak. Okrog usten pa mu je zaigral strahotno ubijajoč nasmeh. Zamahnil je. Začul se je jasen kamenast zvok, nato je votlo zabobnelo.

Na lesena tla je padla desna roka. Z enim zamahom jo je odbil tik nad komolcem.

Stresel se je. Obraz se mu je spačil. Stopil je en korak nazaj, da je videl: Kako je!

Mirjana!

Sadar!

Ni glasu.

V Sadarju vpije:

Zdaj boš kamen! Živ kamen!

Drugič je zamahnil. Plamen sveče je zanihal in se potuhnil. Trenutek po zamahu je vladal globok mrak. In Sadar je tik nad komolcem odbil kvišku vijočemu se telesu drugo roko. — Tik nad komolcem.

Votel ropot.

Delo je končano.

Ubilo je življenje, ki je raslo v ljubezni in bilo izdano v grehu.

V tej uri je Sadar polglasno izpregovoril sam s seboj in bil izdajalec pred samim seboj: — slišala ga je le noč:

„Spečala si se s prostakom. On Ti je bil dovolj lahek. Njega je samo telo.“

Mirjana! — *Torzo!*

Sredi sobe stoji visok kamen. Hladna, trda, neobčutljiva tvar:

Mirjana — žena s krasnim telesom — brez rok.

Odbiti sta ji tik nad komolci. Vzeta ji je sila objema, sila življenja. Negibna, brez moči, uklenjena in izpostavljena vsemu svetu.

Vendar je njen obraz poln zmagoslavja. Njeno čudovito telo kipi v dveh valovitih črtah kvišku in v kamenitih prsih je vsemu kljubujoč mir.

Sadar strmi.

„Vzel si mi roke, s katerimi sem Te ljubila, s katerimi sem Te izdala. Pohabil si me!“

In Mirjanin obraz se zmagoslavno smehlja. Vsak ud njenega telesa trepeče v zatajeni bolečini, izziva, se zvija kakor bela, v rumeni luči medle sveče blesteča se kača.

V Sadarja buta krohot. Krohoče se mu življenje. Bije vanj zdravje, moč, žena, ki se ji hoče življenja, uživanja, zrelih sadov, poletnega sonca, nežnega pomladanskega cvetja, mrzlih zim.

In tej ženi si odbil roke.

Ubijalec!

Kip raste. Stoji kakor okleščeno mogočno drevo. Glava je za spoznanje sklonjena. Ustnice se smehljajo.

A telo trepeče. Vsemu izpostavljeno telo. Brez rok, brez moči.

Kamen joka.

Tedaj se je Sadar zgrudil pred svoje delo. Prsi so se mu stresle v divji bolečini in zaihtele:

Kaj sem storil!

Ubijalec!

Z njegovih ustnic ni glasu. Le telo mu vzdrhteva. Prsi jokajo. V očeh ni solze. Hladne so. Ustnice so mirne.

Odnekod prihaja mir.

Zunaj bije ura tri.

Novoletno jutro. — Kmalu bo konec noči.

Zdaj pa zdaj se v okno zažene burja, da steklo zveni. Sadarja stresa mraz. — Šepeče:

„Vse je prav. Prav. Prav. Ne smem jokati. Ne ihteti. Stati moram v svetu neprenehoma rastoč. Biti moram kamen, hladna misel, nov obelisk, in počakati, da posivi.“

V tem trenutku mu je preletel obraz vse odrešujoč nasmeh. Vstal je in se zastrmel v svoje delo, v žalostni kamen, v obraz, ki ga preklinja in se mu poln kljubujočega življenja krohoče, v telo, ki je vsemu izpostavljeno, brez rok, in ki ihti.

„V bron Te prelijem, Mirjana, z rokami. Z odbitimi rokami. Spet jih boš razprostirala z vsem hotenjem svoje duše po sadovih življenja. In bron bo pel.“

Kamen pa bo še dalje jokal in se v svoji onemoglosti zmagoslavno krohotal nad menoj!

Dan je.

IN SOLNCE JE OBSTALO

ROMAN — FRANCE BEVK

(Konec.)

Sedem in štirideseto poglavje.

Zofija je zbolela za špansko boleznijo. Njeno telo spričo prejšnje bolezni ni bilo odporno; ni se več dvignila. To je bilo najstrašnejše, kar je mogla doživeti.

Alma je po svojem begu pisala nekaj besed suhega opravičevanja, nato ni bilo več sledu za njo. Zofija se je z vso skrbjo oklenila otroka. Dasi se je včasih zdela sami sebi neumna, se je skušala zamamiti z varljivo mislijo, da je dete njeno.

V tistih dneh je Dora videla Zofijo večkrat zamišljeno. Prvič v življenju je razmišljala o sebi. Včasih se je tudi smejala, drugič je jokala. Zdaj se je z vso silo upirala bolezni, a ji je podlegala. „Kdo bo skrbel za malega?“ je vpraševala. Ni se dala pomiriti. Zakaj jo muči zdravnik? Bala se je Dore, zdravnikov, sebe... Hotela je vstati, a ji Dora ni pustila. Vsak hip si je želela česa drugega. Če sta Dora in zdravnik šepetala, se je razburila. Kaj govorita? Oči so ji begale, ko da nečesa iščejo. Venomer se ji je zdelo, da joče otrok, klicala je, naj ga potolažijo. Otrok je mirno spal v kuhinji.

Od časa do časa se je pomirila. Če je zaprla oči, je imela občutek, kakor da hodi z bosimi nogami po črepinjah. Molčé, s stisnjenimi ustnicami je trpela. To nič ne de! Ko pride do konca, bo vse dobro... Svetloba jo je rezala v oči. „Kdo je prižgal te obločnice?“ je šepetala. Zagledala je brezno in se zgrozila. Nato je strmela v vrata. „Dora, zakaj puščaš vrata odprta?“ Okoli nje je šumelo. Tako šumi Soča... Nekdo je stal poleg nje. Bila je ženska. Marusja?

„Pojdi proč!“ — „Jaz sem, Zofija. Kaj ti je?“ — „Ti si, Dora? Kaj pa delaš? Kaj bereš?“ — „Vinko mi je pisal.“